

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ***Абдырахманов Т.А.***КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ДИНИЙ БИЛИМ БЕРҮҮНҮН
АБАЛЫ ЖАНА МАСЕЛЕЛЕРИ***Абдрахманова Т.А.***ЗАДАЧИ И СОСТОЯНИЕ РЕЛИГИОЗНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В КЫРГЫЗСТАНЕ И ВОПРОСЫ***T.A. Abdyrakhmanova***PROBLEMS AND THE CONDITIONS OF RELIGIOUS EDUCATION
IN KYRGYZSTAN**

УДК: 378.93

Бул макалада Кыргызстандагы диний билим берүү каралат. Кыргызстандан барган жаштар Араб, Египет, Пакистан жана Кувейт мамлекеттеринде мыйзамдуу жана мыйзамсыз да жолдор менен окуп жатышат. Ошондуктан бул маселенин өлкө үчүн актуалдуулугу каралат.

The article covers the issues of religious education in Kyrgyzstan. The importance of the problem for the country is that many Kyrgyz citizens are striving to get religious education through legal and illegal channels abroad, i.e. in the countries like Saudi Arabia, Egypt, Pakistan, and Kuwait.

Билим берүү маселесине келгенде Кыргызстанда, тилекке каршы, мамлекет менен диндин ортосунда бир топ келишпөөчүлүктөр бар экенин байкоого болот. Кыргызстанда динге жана диний билим берүүгө карата жүргүзүлүп жаткан мамлекеттик саясат, жалпысынан кЗоммунисттик доордун саркындысы деп эсептелген атеисттик принциптерге негизделгенинен улам, өлкөнүн диний билим берүү чөйрөсү мамлекеттен обочолонуп, иш жүзүндө мамлекеттин билим берүү системасына кошула албай жатат. Ар кандай компромисстик жолдорду карап, ошолордун ылайыктуусун тандап алуу аркылуу диний окуу жайларынын мүмкүнчүлүктөрүн жалпы коомчулуктун кызыкчылыгы үчүн пайдалануунун ордуна, Кыргызстандын расмий уюмдары аларга тийиштүү көңүл бөлбөй, аларды укуктук талаадан сыртта калтырууда. Мындай абалга карабастан, мамлекетте түзүлгөн бытыранды идеологиянын келечексиздигинен үмүт үзгөн, сапатсыз жана майнапсыз мамлекеттик билим берүүдөн көңүлү сууган, социалдык адилетсиздикке нааразы болгон жаштардын диний окуу жайларынан билим жана тарбия алууга багытталган аракеттери күн сайын артууда. Белгилүү болгондой, 1991-жылы Кыргызстанда бир дагы диний окуу жайы болгон эмес. Ал эми азыркы учурда диний билим берүү мекемелеринин саны боюнча Кыргызстан Борбордук Азияда биринчи оорунду ээлеп турат. Жалпысынан республикада 91 диний билим берүү мекемелери бар. Алардын ичинде исламдык 75 жана христиандык 16 окуу жайлары бар. Исламдык окуу жайларынын арасында 1 университет, 9 институт жана 67 медресе бар [1].

Жогорку билим берүүчү ислам окуу жайларында 1124 студент жана медреселерде 2495 окуучу

билим алышууда. Мындан сырткары, 2013- жылкы маалыматтар боюнча Сауд Аравиясы, Пакистан, Египет, Кувейт сыяктуу ислам өлкөлөрүнүн диний билим берүүчү окуу жайларында Кыргыз өкмөтүнүн макулдашуусу менен барган 119 жана белгисиз каналдар менен барып билим алып жаткан 458 кыргызстандык студенттер бар экени белгилүү. Ал эми Россиянын жана Түркиянын диний окуу жайларында билим алып жаткан кыргызстандыктар жөнүндө так маалыматтар азырынча жок [2].

Салыштыра келгенде, Кыргызстанга караганда терен исламдашкан, исламдык билим берүү традициялары турукташкан Өзбекстанда совет мезгилинде эле Бухарада атактуу - «Мири-Араб», Ташкентте - «Аль-Бухари» сыяктанган медреселер болгон. Азыркы мезгилде бул өлкөдө Өзбек Ислам университетинен башка 50гө жакын ар түрдүү диний окуу жайлары катталган. Тажикстанда дагы ушундай эле абал, анда дагы жалгыз Ислам университети, С.Айни атындагы мамлекеттик университетинин Теология институту жана 20га жакын медресе бар. Казакстанда жалпысынан ар кандай денгээлдеги жана багыттагы диний билим беруучу 57 окуу жайы бар. Азербайжанда диний билим берүүчү медреселердин дээрлик баардыгы жабылган, ал эми исламдык билим берүү иштери Баку ислам университетинде жана Баку мамлекеттик университетинин теология факультетинде гана жүргүзүлөт [3].

Айтор, Кыргызстандагы диний ренессанс жана диний билим берүүнүн дүркүрөп өсүшү жагымдуу нерсе экендиги талашсыз. Ошентсе да, жогоруда айтылган диний кайра жаралуулардын жетишкендиктеринин маанисин жокко чыгарып, алардын маани-маңызын төмөндөтө турган жагдайлар бар. Алардын ичинен өтө олуттуусу – эки тараптын, башкача айтканда мамлекет менен диний чөйрөлөрдүн билим берүүдө макулдашууга келе албай, догматикалык кайдыгерликке жана латенттик конфронтацияга жол берип келе жаткандыгы. Ушундай себептерден улам, расмий денгээлде жана мааниде айтылбаганы менен Кыргызстанда - мамлекеттик жана мамлекеттик эмес эки башка диний билим берүү системалары калыптанып бара жатат.

Кыргызстандын исламдык жогорку билим берүүчү 10 жогорку окуу жайы жана 67 медресеси

өлкөнүн мамлекеттик эмес диний билим берүү секторун түзөт. Алар мамлекеттик билим берүү стандарттарын, мамлекет жактырган окуу программаларын жана окуу пландарын четке кагуу менен мамлекеттик лицензиялары жок эле диний билим берүү иштерин өз билгениндей алып барышууда. Натыйжада, бул окуу жайларда мамлекеттин талабына ылайык, мамлекеттик билим берүү программалары менен жана мамлекеттин заказы боюнча, мамлекеттин таңсыктыгы боюнча адистер даярдалбайт. Бул окуу жайлардын студенттери жана окуучулары кимдер, алар кандай программалар боюнча, кантип билим алып жана ал билимди кайсы жерлерде, кандайча пайдаланат – бул мамлекеттик тиешелүү уюмдарга белгисиз. Жыйынтыгында бул окуу жайлардын бүтүрүүчүлөрүнө мамлекеттик диплом тапшырылбайт жана алар мамлекеттик кызматка алынбайт. Ошону менен, мындай бүтүрүүчүлөрдүн саны постсоветтик жыйырма жыл аралыгында канчага жеткени жана алар азыркы учурда эмне менен алек болуп, кантип жан багып жүргөнү мамлекеттик уюмдар үчүн белгисиз.

Чындыгында, мамлекеттик жогорку билим берүүчү окуу жайлардагы диний билим берүүнү мамлекеттик деп деле аташ кыйын. Жогорку кесиптик диний билим берүүнүн мамлекеттик секторун түзгөн ОшМУ, И. Арабаев атындагы КМУ жана Кыргыз-түрк “Манас” университеттеринде “Теология” адистиги боюнча кадрларды даярдоо иши мамлекеттик лицензия боюнча, мамлекеттик жогорку окуу жайларда, Мамлекеттик стандарттардын, Мамлекеттик окуу программаларынын жана окуу пландарынын негизинде ишке ашырылып жатканы үчүн эле номиналдуу түрдө “мамлекеттик” деп белгиленип калгандай. Анткени, бул окуу жайлардагы “Теология” адистиги боюнча кадрларды даярдоо иши башталган мезгилден бери Кыргыз өкмөтү бул маселеге көңүл буруп, бул кесиптеги адисти мамлекеттин муктаждыгы боюнча даярданганга мамлекет тарабынан заказ берилбейт, алар үчүн мамлекеттик гранттык орун бөлүнгөн эмес. Ошого жараша, бул кесиптеги адистерди даярдоого мамлекет тарабынан эч кандай каржылоо мүмкүнчүлүктөрү каралбайт. Натыйжада, бул окуу жайлардагы “Теология” адистиктери боюнча билим берүү иштери ОшМУ менен Кыргыз-түрк “Манас” университеттеринде негизинен Түркия тарабынан каржыланса, И. Арабаев атындагы университетте жалпысынан окуу акысы үчүн студенттер төлөгөн каражаттардын эсебинен жүргүзүлөт [4].

Диний билим берүүдөгү мындай абалдын пайда болушунда мамлекеттин расмий бийлигинин жоопкерчилиги көбүрөөк деле болбойт. Анткени, мамлекеттик бийлик мамлекет менен диндин Конституциялык негизде бөлүнгөндүгүн бетке кармап, дин мамлекеттен сырткары деген туура эмес түшүнүккө таянуу менен диний билим берүүнүн маселелерин чечүүдөн баш тартып койгон. Диний билим берүүнү уюштуруу демилгесин колго алып, анын маселелерин учурунда жана туура чечүүнүн ордуна расмий бийлик азыркыга чейин мажүрөөлүктү жана кайдыгерликти көрсөтүүдө. Бул жагдайдагы өрнөктүү үлгү катары Россия Федерациясынын диний билим

берүүдөгү рационалдуу саясатына кайрылсак болчудай. Себеби, ал бул жааттагы өзүнүн оптималдуу мамлекеттик саясатынын иш жүзүнө ашырылышын камсыздай алды. Белгилүү болгондой, Федералдык бийлик менен Россиядагы исламдык теологиялык окуу жайлардын башчыларынын ортосундагы узакка созулган сүйлөшүүлөр жана биргелешкен конструктивдүү иштердин жыйынтыгында эки тарапка тең оң таасирин тийгизе турган чечим кабыл алынган. Мунун негизинде, Россиядагы исламдык диний окуу жайлары Мамлекеттик аттестациядан өтүүгө милдеттендирилип, Россиянын Федералдык бийлиги ислам диний окуу жайларынын билим берүү программалары менен квалификациялык документтерин расмий түрдө тааный тургандыгын билдирди. Мунун натыйжасында, бир гана 2007-жылы Россиянын 19 мусулман жогорку окуу жайы билим берүүгө укук берген лицензияга ээ болду. Мамлекеттин жардамы жана россиялык мусулмандардын башчыларынын түздөн-түз катышуусу менен мусулман окуу жайларынын билим берүү ишмердигин колдоо боюнча мамлекеттик бюджеттен каржылана турган «Ислам маданиятын, илимин жана билимин колдоо Фонду» түзүлдү [5].

Россия Федерациясынын православ дининдеги мамлекет жетекчилери менен өлкөнүн ислам чөйрөлөрү тил табышып, диний билим берүү боюнча бир нукта жана туура иш алып бара жатканда, Кыргызстанда акылга сыйбагандай эле абал сакталууда. Россияга караганда Кыргызстан де-юре болбосо дагы, исламдык өлкө экени де-факто ошого карабастан, мамлекетти башкарган жетекчилер өздөрүнүн мусулман экендигин эстеринен чыгарып, диний билим берүү ишинде өлкөдөгү мусулман төбөлдөрү, башкача айтканда диндештери менен тил табышып, жалпы бир тыянакка келе албай жатат. Бул нерседе, албетте, азыркыга чейин астейдил жылжытма иш жүргүзүп келген Кыргызстандын мусулмандар Башкармалыгынын ортодоксалдуу, сектанттык саясатынын мыйзам ченемдүү «салымы» бар. Бирок, жогоруда белгилегендей, мындай кырдаалга шарт түзгөн негизги катачылык катары Кыргызстандын мамлекеттик башкаруучуларынын «кийлигишпөөчүлүк» саясатын айтууга болот. Бул кемчиликти 2014-жылы апрель айында болуп откон Кыргыз Республикасынын Коргонуу кенеши бекеринен мойнуна алган жок. Мындай саясаттан Кыргызстандын мамлекет жетекчилеринин өз жарандарынын тагдырына, ошондой эле өз өлкөсүнүн коопсуздугуна карата кылмыштуу кайдыгерлиги байкалып турат. Мамлекет инерттүүлүк менен догматизмге жол бербестен, диний билим берүү маселесинде адегенде эле активдүү позицияны ээлеши керек эле. Андай болгондо өлкөнүн мыйзамына, мамлекеттин кызыкчылыгына төп келген жана мусулман жамаатынын талабына жооп берген мамлекеттик диний билим берүү сегменти түзүлүп, ал Кыргызстандын жалпы мамлекеттик билим берүү системасынын толук кандуу бөлүгү катары кызмат кылмак.

Жогоруда айтылгандарды төмөнкүдөй жыйынтыктаса болот: тымызын болуп келген «мыйзамдар согушу» менен догматикалык конфронтация же бири-бирин тоготпоочулук сыяктуу нерселер

мамлекет менен диндин биргелешкен таалим-тарбия ишмердигин жокко чыгарып, мамлекеттин бейпилдигине доо кетирүү коркунучун пайда кылчудай. Эки тараптын чексиз созулган бул сыяктуу ыйкыттыкы саясаты мусулман конфессиясынын зор интеллектуалдык, адеп-ахлактык жана маданий потенциалын башка иш-максаттарга буруп жиберishi мүмкүн. Мамлекеттик идеологиянын бүдөмүктүгүнүн (ачык жана так эместигинин) шартында жана жергиликтүү калктын диний сабатсыздыгынан улам абал ого бетер оорлоп барат. Буга кошумча, Кыргыз мамлекети иш жүзүндө Пакистан, Сауд Аравия ж.б.у.с өлкөлөрдөгү диний мектептерде тарбияланып жаткан жүздөгөн жаштарыбыздын билимин көзөмөлдөбөйт. Муну менен бирге, өлкөдөгү диний окуу жайлардагы абал да тиешелүү түрдө көзөмөлгө алынбайт. Ошондуктан, чет өлкөдө жүргөн жаштарыбыз кайсы ислам жамаатынын таасири астында билим алып жана тарбияланып жатканы белгисиз. Өз мекенине кайтып келген соң алардын дүйнө таанымы, идеологиясы кандайча өзгөрүп, эртеңки күнү Кыргызстандын коомдук турмушуна кандайча аралашаары тынчсыздандырат. Араб өлкөлөрүнөн диний билим алып келген жаштар Кыргызстандагы ханафий мазхабындагы мусулманчылык менен кандайча келишээр бушайман кылат. Алар мамлекетке каршы диний оппозиция же сектанттык формадагы протесттик абалды карманып, коомчулукка залалын тийгизбейт деп кепилдик бериш дагы кыйын. Ал эми айрымдары кимдир бирөөнүн саясий планынын негизинде Кыргызстанды «ливандаштыруу» же «талибандаштыруу» оюнунун тарапкери же курмандыгы болбойт деп ишениш мүмкүн эмес. Мындай абал озунуп жөнгө салынбаса, Кыргызстан мамлекетинде иш жүргүзүп жаткан мамлекеттик эмес диний билим берүү системасы өлкө үчүн бир топ проблемаларды жаратышы ыктымал.

Ошентип, Кыргызстандагы диний билим берүү жаатындагы түзүлгөн абалдан улам өлкөнүн керектөөсү үчүн атайын диний билимдүү адистерди даярдоодо парадоксалдуу кырдаал пайда болду. Бир жагынан, Кыргызстанда диний билим берүүчү окуу жайлар өтө эле көп экени белгилүү. Ошол эле учурда, өлкөдөгү диний абалдын курчтугунан улам, атайын жогорку кесиптүү диний адистер мамлекетке абдан эле керек болуп турат. Ал эми экинчи жагынан, Мамлекеттик стандарттардын негизинде мамлекеттик жогорку окуу жайларда “Теология” кесиби боюнча адистерди даярдоого мамлекеттик таңсыктык жокко тете. Үчүнчүдөн, мамлекеттик эмес исламий жогорку окуу жайлары менен медреселердин билим берүү программалары жана адистердин алган билиминин сапаты мамлекеттин талабына туура келбегендиктен, аларды мамлекет кызматка пайдалана албай жатат. Ошондуктан, булардын өлкөдөгү диний коомчулукка кыйыр маанидеги анчамынча пайдасы болгону менен мамлекет үчүн

тикеден-тике пайдасы жокко тете. Тескерисинче, зыяндуу жактары бар болгондуктан бул окуу жайлардын айрымдарын жабуу жана башкаларын тартипке келтирүү боюнча бир нече жылдардан бери өкмөт, парламент, укук коргоо, коопсуздук кызматтары тарабынан ар кандай аракеттер жасалууда. Түзүлгөн абалдан чыгуунун конструктивдүү жолу катары расмий бийлик сапаттуу диний билим берип, исламдын проблемалары боюнча жогорку деңгээлдеги илимий-изилдөө иштерин жүргүзө ала турган мамлекеттик орто жана жогорку диний окуу жайларын ачып, альтернативдик вариант катары сунуштаса болчудай. Башкача айтканда, Кыргызстанда Түркиянын “Имам-хатиб” лицейлери менен Египеттин “Аль-Азхарындай” болгон орто жана жогорку билим бере турган мамлекеттик диний окуу жайлар ачылышы ылайыктуудай.

Диний билим берүү жаатындагы дагы бир орчундуу маселе - орто жана жогорку кесиптик диний билим берүүнүн максаттарын аныктап, ошого жараша окуу жайларды тескөөгө, иргөөгө, ошонун натыйжасында алардын статусун, миссиясын аныктап, бөлүштүрүүгө байланышкан. Башкача айтканда, мамлекеттик жана мамлекеттик эмес кесиптик диний билим берүүчү окуу жайлары башаламан жана түшүнүксүз абалдан чыгып, багытын, миссияларын тандап алып, ошого жараша ар кандай статустарды алып, бир нече багыттар жана билим берүү деңгээлдери боюнча иш алып барышы керек. Мисалы:

– мечит жана башка диний мекемелер үчүн керек болгон диний кызматкерлерди гана даярдоочу статустагы окуу жайлары;

– мамлекеттик уюмдар менен мекемелерде иштей турган эксперт, котормочу, психолог, консультант сыяктуу адистерди даярдоочу окуу жайлары;

– диний багыттагы окумуштуу-аалымдарды (богословдорду), орто жана жогорку кесиптик билим берүүчү окуу жайлардын окуучуларын даярдоо сыяктуу максаттардын жана мүмкүнчүлүктөрдүн негизинде иш алып бара турган окуу жайлары иргелсе, талапка ылайык болмок.

Адабияттар

1. Религия kg. Как отличить проповедь от пропанды? <http://www.24.kg>.
2. Кыргызстанцы,выезжающие из страны для получения религиозного образования, делают это нелегально. <http://kg.akipress.org/print:593300>
3. Абдырахманов Т.А. Переходные процессы и особенности демократического транзита Кыргызстана.- Б.: 2013.- 198 с.
4. В Кыргызстане работают 95религиозных учебных заведений. <http://kg.akipress.org/print>.
5. Абдырахманов Т.А. Кыргызстандын жана дүйнөнүн билим берүү системалары XXI кылымда: реформалар, тенденциялар, проблемалар.- Бишкек: 2013.- 61-62 б.б.

Рецензент: д.п.н., профессор Чоров М.Ж.